

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Вирішення проблем аграрної сфери, зокрема, розвитку сільських територій є невід'ємною складовою економічного зростання України. Практична відсутність ефективних заходів щодо стимулювання соціально-економічного розвитку сільської місцевості пояснюється значним і тривалим її занепадом. Вагомий внесок у розробку проблем забезпечення розвитку сільських територій зробили Є. І. Бойко, Х. М. Притула, І. Р. Залуцький, Лісовий А. В., Малік М. Й., О. Онищенко, В. Юрчишин, П. Т. Саблук.

Метою наших досліджень було визначення основних напрямів розвитку сільських територій нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним завданням органів державної влади та місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку України має бути соціальне відродження села. Якщо вести мову про **рівень доходів**, то вони **у сільського населення на чверть нижчі, ніж у населення малих міст, та удвічі, ніж у великих містах**. Мешканці сільських територій отримують соціальні послуги на низькому рівні. Щоб врегулювати цей процес, необхідно розробити нові підходи до розвитку сільських територій, які матимуть на меті стимулювання підприємницької активності та диверсифікацію зайнятості сільського населення, тобто необхідно стимулювати два взаємопов'язані процеси. Перший процес – відродження трудомістких галузей сільськогосподарського виробництва. Другий – зменшення частки аграрного виробництва шляхом збільшення неаграрної зайнятості (зеленого туризму, агротуризму, малого та середнього підприємництва, переробних потужностей, розміщення обслуговуючих підприємств).

На думку вчених (наприклад, Borodina and Mohylnyi, 2007), найбільш перспективними напрямками розвитку сільських територій є такі:

- формування зайнятості населення на сільських територіях. Це стане можливим за умов самозайнятості, створення нових видів малого підприємництва шляхом залучення активної молоді та креативних людей з міст. Необхідно враховувати той факт, що пріоритетний розвиток сільських територій можливий шляхом розвитку людського капіталу, як однієї із складових регіональної політики; формування зайнятості дозволить підвищити рівень життя і благоустрою мешканців сільських територій;
- державна політика у сфері регіонального розвитку. Сьогодні державна політика спрямована на децентралізацію, що має сприятливий характер для розвитку сільських територій;
- створення несільськогосподарських підприємств на сільських територіях. Має бути цілеспрямована політика громади на розвиток несільськогосподарського виду підприємницької діяльності, а саме відновлення ремесел, створення малих підприємств легкої промисловості, розвиток екотуризму;
- з міста на сільські території мають прийти нові технології, нові нестандартні форми управління, нові підходи до організації розподілу місцевих доходів та соціальних послуг;
- частиною регіональної політики держави має стати політика сільського розвитку. Формування законодавчої основи для реалізації державної регіональної політики відповідно до європейського досвіду;
- досягати реальних результатів у розвитку сільських територій можна шляхом використання нових можливостей щодо планування власного розвитку, нових фінансових ресурсів та прямої державної допомоги на розвиток інфраструктури території, а також реалізацію проектів регіонального розвитку, які сприятимуть зростанню місцевої економіки, розвитку людського потенціалу.

Як відомо, досягнення гідного рівня життя населення залежить від вирішення проблем державної фінансової підтримки, серед яких найбільш актуальними є: невизначеність стратегічних пріоритетів державної бюджетної політики щодо забезпечення належної якості життя населення та безсистемність здійснюваних заходів; недосконалість політики доходів, яка має передбачати, що доходи від зайнятості, їх розмір та динаміка повинні випереджати будь-які інші соціальні виплати; неефективна структура доходів населення, зокрема такого основного її елемента, як заробітна плата, рівень якої не гарантує високої якості життя більшості населення; реалізація додаткових бюджетних соціальних виплат та пільг при забезпеченні базового рівня життя населення; недостатність соціального бюджету [1].

Прискорення темпів нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку залежить і від вирішення проблеми відходів в Україні. Кардинальні зміни щодо останніх нерозривно пов'язані з розробленням і реалізацією більш дієвої державної політики у цій сфері та належної нормативно-правової бази. В рамках реалізації цілей Угоди про асоціацію з ЄС щодо всеохоплюючої інституціональної розбудови природоохоронного сектору перед Україною постають завдання формування єдиного з ЄС нормативно-правового та інформаційного простору у сфері поводження з відходами, що пов'язано передусім з імплементацією низки цільових директив ЄС і ліквідацією в Україні дефіциту організаційно-економічних механізмів використання відходів як вторинної сировини.

Розвиток сільських територій слід розглядати як процес формування організаційно-територіального середовища взаємодії його елементів. Грунтуючись на застосуванні системного підходу, можна стверджувати, що сільські території є компонентом просторової цілісності, якій притаманні певні особливості та у межах якої функціонує система природних, соціальних та економічних взаємозв'язків. Таким внутрішньо-системним взаємовідносинам притаманна сукупність різноманітних характеристик, що визначає структуру, режим та динаміку функціонування системи загалом.

У загальному розумінні всі чинники, що визначають умови та потенційні можливості розвитку сільських територій, можна розділити на чотири групи [2]:

1) чинники виробничо-економічного розвитку, пов'язані з рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва та його станом в умовах ринку, розвитком інших видів виробництва та сфери послуг, особливо постачання виробництва та торгівлі виробленою продукцією (регіональний маркетинг) та ін.;

2) чинники соціально-економічного розвитку, пов'язані з сільським населенням, його культурою та способом розселення, рівнем зайнятості сільських жителів та їх доходів, їх соціальним забезпеченням, забезпеченням умов проживання та інфраструктурною сферою;

3) чинники збереження природної, культурної та духовної спадщини, пов'язані з об'єктами природи (земельними, водними та іншими природними ресурсами) багато в чому визначають можливості та економічну цінність території, а також усім іншим, що становить історію країни та представляють інтерес як для сьогодення, так і для наступних поколінь;

4) чинники інституційних перетворень, пов'язані з відносинами володіння, розпорядження та користування земельними, водними ресурсами, об'єктами виробництва, інфраструктури та іншими, які беруть участь у системі багатофункціонального розвитку сільських територій, пов'язані з організацією влади і управління на місцях, в регіонах та країні загалом.

Важливим аспектом розвитку сільських територій є те, що вони є ресурсною базою для сільського господарства, розвиваються у тісному зв'язку, але кожний своїм шляхом. Позитивні зрушення в сільськогосподарському виробництві не змогли останніми роками розв'язати проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій. Виробництво сільськогосподарської продукції та її переробка не забезпечують потреби населення в якісних продуктах харчування. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити і працювати в сільській місцевості, мотивації до праці, безробіття, трудова міграція селян, бідність і руйнування соціальної інфраструктури [3].

Успішне розв'язання проблеми формування продовольчих ресурсів у нашій державі як основній функції аграрної сфери є багатоаспектним та, передусім, залежатиме від середовища, що буде створено. Для цього мають бути залучені всі рівні управління державою за широкою участі тих, що живуть на її території. Багата держава, у тому числі продовольчими ресурсами, буде лише тоді, коли стануть багатими її території й люди, які там проживають, за якомога повнішого задоволення їхніх економічних інтересів [4].

Важливою проблемою сучасного розвитку села є нееквівалентність міжгалузевого обміну; залежність від зовнішніх джерел ресурсів для здійснення господарських процесів, постачальників, посередників; недостатній рівень фондозабезпеченості та ін. Відтак відбуваються порушення у відшкодуванні понесених витрат внаслідок системної дії окреслених чинників.

Розуміючи загальні тенденції щодо скорочення безпосередньої зайнятості у сільськогосподарському виробництві, має бути створена максимальна підтримка започаткування та розвитку на сільських територіях несільськогосподарського бізнесу, відновлення ремесел, створення невеликих підприємств у сфері легкої промисловості, послуг логістики, розвиток внутрішнього туризму [5].

Зважаючи на те, що агропромислова інтеграція відзначається тенденцією до спаду, а виробництво на селі має напівнатуральний характер, можна стверджувати про випереджальні темпи руралізації поселень порівняно з процесом урбанізації сіл [6]. Разом із тим, районний рівень сільських територій відрізняється не тільки за кількісними показниками, але й за якісними, а саме більшою різноманітністю своїх властивостей.

Значна частина населення цих міст та селищ міського типу зайнята несільськогосподарською діяльністю. У зв'язку з цим виникає проблема узгодження галузевих інтересів із територіальними та інтересами громад, чіткого визначення компетенції різних суб'єктів управління. На цьому рівні з'являється можливість використання несільськогосподарських галузей як "полісів зростання" економіки сільських районів.

На розвиток економіки сільських територій суттєво впливає рівень розселення, що значно різниться у просторово-регіональному відношенні. Великі села (1000 жителів і більше) розміщені переважно в Чернівецькій, Закарпатській та Івано-Франківській областях (від 41,3 до 52,0% загальної кількості цих сіл), середні (500-999 жителів) - в Черкаській, Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій (від 26,5 до 32,8%). Малих сіл (до 49 осіб) найбільше в Сумській, Чернігівській, Харківській, Кіровоградській, Луганській, Полтавській областях - від 20,3 до 32,4%. Загалом дрібноселеність коливається від 62,9 (Волинська область) до 81,7% (Сумська область) [7]. Функціонування кожного сільського населеного пункту, розбудова його інфраструктури і доходи його жителів мають забезпечуватися за рахунок оптимізації використання сільськогосподарських угідь, регулювання цін на агропродукцію, організації аграрного ринку, тобто за допомогою механізмів аграрної політики [6]. Практика свідчить, що адаптація всіх інституцій до ринкових принципів економічної діяльності проходить не на належному рівні, в багатьох випадках має несистемний, а іноді й непослідовний характер. Особливо це стосується аграрної сфери, розвиток якої тісно пов'язаний із розвитком

сільських територій, значно залежить від природних факторів, а також від багатьох інших чинників як внутрішньодержавного, так і зовнішнього впливу [8].

Держава та органи місцевого самоврядування мають позитивно ставитись до зусиль великих виробників щодо залучення у виробництво місцевого населення, створення умов для включення у товарне виробництво індивідуальних селянських господарств. Сьогодні головною метою політики держави в сільських територіях має стати політика, спрямована на нарощування доходів домогосподарств від власної діяльності, а не від рентних платежів.

Великі сільськогосподарські товаровиробники мають розвивати у своєму виробництві нові напрями, які орієнтуються на окремі сегменти експорту, що потребують особливого догляду з боку людини і створюють умови для зайнятості місцевого населення.

Інструментами такої політики має стати підтримка домогосподарств у інтенсифікації господарювання на індивідуальних селянських наділах та кооперація сільських індивідуальних господарств у тих нішах, які не можуть бути зайняті великими сільськогосподарськими підприємствами.

Скоординованість державної політики у сфері регіонального розвитку, агровиробництва та сільського розвитку на фоні широкої децентралізації відкриває для сільських територій нові можливості для прискореного розвитку [9]. Центри об'єднаних громад мають принести в сільські території нові технології, нові стандарти управління, нові підходи до організації місцевого економічного життя та якісні соціальні послуги. Нові громади отримують нові можливості для розвитку через зняття адміністративних бар'єрів для міського бізнесу у сільських територіях, які увійшли до складу цих громад, а також нову якість управління місцевого самоврядування. Поєднання в одній територіальній громаді міських і сільських поселень має стати додатковою можливістю для відкриття соціальних ліфтів у сільських територіях без обов'язкового покидання місця свого проживання.

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку 2020, політика сільського розвитку є одним із пріоритетів держави, а більшість стратегій розвитку українських регіонів серед власних стратегічних цілей мають розвиток сільських територій. Попри це є проблеми з проактивним включенням сільських територій у планування регіонального розвитку, а особливо із підготовкою та поданням проектів розвитку характеру для фінансування з Державного фонду регіонального розвитку [7]. Держава в особі центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерства аграрної політики, Міністерства регіонального розвитку та будівництва має синхронізувати свої політики у сфері регіонального розвитку та у сфері розвитку сільських територій аби досягнути максимального результату. При визначенні цілей програм соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад і районних та обласних програм сталого розвитку сільських територій за орієнтири слугуватимуть соціальні стандарти й нормативи проживання у сільській місцевості [3]. Тому необхідною передумовою середньострокового планування сталого розвитку сільських територій має бути розробка, затвердження та забезпечення поширеного використання науково обґрунтованих прогресивних соціальних стандартів, аби до завершення Програми забезпечити вирівнювання умов життєдіяльності сільського й міського населення та їх наближення до європейських стандартів.

Економічному розвитку сільських територій та формуванню сприятливих умов для проживання сільського населення сприятиме: підвищення зайнятості та зростання доходів сільських мешканців; поліпшення демографічної ситуації в селі; підвищення соціальних стандартів життя; розвиток інфраструктури, введення в дію нових об'єктів інфраструктурного забезпечення; розвиток сфери послуг та обслуговування сільських населених пунктів; активізація робіт з благоустрою та створення шляхово-транспортної мережі.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 769 – 775.
2. Руснак А. В. Функції, завдання, чинники функціонування та сталого розвитку сільських територій - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/244.pdf>
3. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період 2020 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матер. VII річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. - К.: ННЦІАЕ, 2005. - 19 с.
5. Державна стратегія регіонального розвитку 2020 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/385-2014-p>.
6. Павлов О. І. Сільські території як об'єкт суспільних інтересів / О. І. Павлов // Економіка АПК. - 2011. - №3. - С. 123-127.
7. Булавка О. Г. Науково-прикладні та методичні засади розвитку поселенської мережі сільських територій / О.Г. Булавка / Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент): монографія / [М. Й. Малік, М. Ф. Кропивко, О. Г. Булавка та ін.]; за заг. ред. М. Й. Малія. - К.: ННЦ ІАЕ, 2012.
8. Лузан Ю. Я. Збалансованість попиту та пропозиції на продовольчому ринку / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. - 2011. - №8. - С. 27-37.

9. Сільські території у період змін. Нові можливості ?! - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/siiski-terytoriyi-u-period-zmin-novi-moziyovosti>.

УДК37.013.43(476)

Т.В. Палиева, кандидат педагогических наук, доцент,
проректор по научной работе,
УО МГПУ им.И.П.Шамякина (Республика Беларусь)

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В статье раскрывается значение концепции поликультурного образования в интересах устойчивого развития и выявляются факторы, определяющие специфику теории и практики поликультурного образования в Республике Беларусь.

Ключевые слова: цели в области устойчивого развития, поликультурное образование, поликультурное воспитание, формирование национального самосознания.

Цели в области устойчивого развития были приняты Организацией Объединенных Наций в 2015 году на срок до 2030 года и направлены на обеспечение мира и процветания всех людей и планеты в целом. В его основе лежат 17 Целей в области устойчивого развития, конкретизированных задачами, которые определяют основные направления деятельности всех стран в рамках глобального партнерства [1].

Следует отметить, что в целом весь документ «Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года», определяющий Цели устойчивого развития, ориентирует на тесное международное сотрудничество, оказание помощи и взаимоподдержки. Так, например, десятая цель направлена на сокращение неравенства внутри стран и между странами, а семнадцатая – на активизацию глобального партнерства. Четвертая цель ориентирует на обеспечение качественного образования. Именно образование рассматривается как ресурс способный обеспечить устойчивое развитие стран и народов. Достижение данной цели видится возможным путем решения нескольких задач. В том числе отметим задачу № 7, ориентирующую системы образования разных стран на «...продвижение культуры мира и ненасилия, глобального гражданства и признания культурного разнообразия и вклада культуры в устойчивое развитие» [1].

Современные системы образования многих стран мира сталкиваются с проблемой организации воспитания и обучения в полиэтнической среде. В условиях политической, экономической, социальной интеграции происходит рост информационного, культурного и экономического сотрудничества с усилением значимости международной коммуникации в условиях реальной и виртуальной действительности. Обособленное существование народов и культур становится практически невозможным. В то же время межнациональные отношения являются одной из сложнейших проблем социума, особенно в настоящее время, когда возрастает межэтническая напряжённость и усиливаются миграционные процессы. В этих условиях проявляется интерес к поликультурному образованию, которое направлено на формирование отношения человека к другим народам, осознание своей собственной идентичности, организацию межкультурного взаимодействия.

В следствии значимости поликультурного образования для многих стран мира и сложности проблемы межнационального взаимодействия при поиске эффективных путей его осуществления возникает необходимость тщательного изучения накопленного, как теоретического, так и практического опыта различных стран. Республика Беларусь также имеет определенный опыт реализации принципа поликультурности на всех ступенях образования, который складывался исторически. Определение генезиса основных тенденций развития национальных идей поликультурности воспитания и обучения, их объективный анализ с целью дальнейшей реализации в условиях современной образовательной системы способствует повышению эффективности поликультурного образования подрастающего поколения.

Теория поликультурного образования сравнительно молодая (впервые появилась в 60-х годах XX века) и развивалась наиболее активно в странах с высоким миграционным сальдо. Многие страны приняли стабилизационный вариант решения демографических проблем путем компенсации убыли населения через привлечение мигрантов.

О необходимости регулирования миграционной политики также говорится в документе, определяющем Цели устойчивого развития. Так, задача №7 десятой Цели говорит о необходимости создания «упорядоченной, безопасной, регулярной и ответственной миграции и мобильности людей, в том числе посредством реализации плановой и хорошо управляемой миграционной политики» [1].

Расширение миграционных процессов актуализирует поиски путей эффективной социализации мигрантов в социокультурное пространство, что осуществимо только через образовательные системы. Поэтому теория и практика поликультурного образования развивалась по пути поиска новых моделей, учитывающих специфику культурных особенностей обучения детей-мигрантов, тем самым акцентировалось внимание на вопросах защиты культурно-образовательных интересов этнических меньшинств. Но сегодня в связи с гиперактивизацией миграционных процессов и их обострением в поле особого внимания многих стран оказываются интересы титульных нации.